

Лілія Невара

Створення європейського простору вищої освіти в рамках Болонської декларації 1999 року

У статті аналізуються матеріали конференцій міністрів вищої освіти країн Європи, що беруть участь у створенні Європейського простору вищої освіти, оцінюють підсумки досягнутого в рамках Болонського процесу, а також визначають майбутні пріоритети розвитку та подальше впровадження ЄПВО.

Ключові слова: європейський простір вищої освіти, гендерна рівність, інклюзивність, мобільність, компетенції, працевлаштування

This article analyzes the conference proceedings ministers of higher education in Europe, participating in the creation of the European Higher Education Area, evaluate the results achieved in the Bologna process and determining future priorities for the development and subsequent implementation of the EHEA.

Key words: European Higher Education, Gender Equality, Inclusion, mobility, competence, employment

Продовжуючи тему ролі регіональних освітньо-правових конференцій у становленні Болонського процесу, варто зазначити особливе значення Будапештсько-Віденської декларації [1], яку підписали міністри вищої освіти країн, що беруть участь у Болонському процесі. На зустрічі, що відбулась в Будапешті і Відні 11-12 березня 2010 року, було офіційно проголошено створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що було передбачено Болонською декларацією 1999 р. До країн-учасниць ЄПВО приєднався Казахстан.

Болонська декларація 1999 року визначила перспективу створення до 2010 року привабливого та конкурентоспроможного на міжнародному рівні Європейського простору вищої освіти, у якому вищі навчальні заклади зможуть виконувати свої різноманітні місії у суспільстві знань, і де студенти, користуючись перевагою мобільності з відповідним справедливим визнанням їхньої кваліфікації, зможуть знайти найбільш привабливіший для себе освітній напрям.

Починаючи з 1999 року, 47 учасників Європейської культурної конвенції погодилися з таким баченням і досягли значного прогресу в реалізації цієї мети. В унікальному партнерстві між органами державної влади, вищими навчальними закладами, студентами і викладачами, разом з роботодавцями, агенціями із забезпечення якості вищої освіти, міжнародними організаціями та європейськими установами, проведено низку реформ щодо створення європейського простору вищої освіти на основі довіри, співпраці та поваги до різноманітності культур, мов та систем вищої освіти.

Болонський процес і створений ЄПВО, стали безпрецедентними прикладами регіональної, транскордонної співпраці у сфері вищої освіти, викликали значну зацікавленість в інших частинах світу і зробили європейську вищу освіту ще вагомішою, конкурентнішою та престижнішою, що спонукає до співпраці та активізації політичного діалогу з партнерами з усього світу.

За результатами незалежного оцінювання та доповіді зацікавлених сторін, можна зробити висновки про те, що вищі навчальні заклади, їхні працівники та студенти все більше ідентифікують себе з цілями Болонського процесу. Не дивлячись на досягнення в реалізації Болонських реформ, в країнах-учасницях неоднаковою мірою запроваджені напрями діяльності Європейського простору вищої освіти, такі як реформа ступенів і навчальних програм, забезпечення якості, мобільність, соціальний вимір.

УДК: 341.231.14

НЕВАРА Лілія Михайлівна,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

© Л. Невара, 2016

Виявилось, що значним недоліком є недостатність інформації, що призвело до акцій протесту проти Болонського процесу в деяких країнах. При цьому, основне невдоволення протестуючих викликали кроки з комерціалізації освіти, що власне до Болонського процесу не мали ніякого відношення і були помилково з ним ідентифіковані саме через брак роз'яснювальної роботи. [2] Відтак існує необхідність коригування і подальшої роботи за участю співробітників вищих навчальних закладів і студентів на європейському, національному і особливо інституційному рівні для побудови Європейського простору вищої освіти.

Львовенським/Лувен-ла-Ньовським комюніке визначено ряд стратегічних напрямків розвитку ЄПВО на період 2011-2020 рр. [3]. Основні зусилля потрібно спрямувати на завершення розпочатих реформ. Це стосується забезпечення більшої мобільності студентів і викладачів, поліпшення викладання та навчання у вищих навчальних закладах, підвищення можливості працевлаштування випускників, а також забезпечення якісної вищої освіти для всіх. На національному рівні необхідно поліпшити взаємодію та розуміння Болонського процесу серед усіх зацікавлених суб'єктів і в суспільстві в цілому. Важливим є розвиток академічної свободи, автономності та відповідальності вищих навчальних закладів як принципів Європейського простору вищої освіти, зростання ролі вищих навчальних закладів у зміцненні демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності. Потрібно розширювати участь працівників вищих навчальних закладів та студентів у структурах, що приймають рішення, на європейському, національному та інституційному рівнях. Необхідно сприяти створенню орієнтованого на студента середовища, як засобу розширення його можливостей в усіх формах навчання, пропонуючи оптимальні рішення для забезпечення сталих та гнучких траєкторій навчання. Це також потребує співпраці викладачів та дослідників на міжнародному рівні. Вища освіта є основним рушієм економічного і соціального розвитку в орієнтованому на знання світі. Тому потрібно нарощувати зусилля в контексті соціального виміру для забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти, звертаючи особливу увагу на мало представлені групи. [4]

Ключова роль у створенні ЄПВО відведена академічній спільноті – керівникам закладів, викладачам, дослідникам, адміністративному персоналу та студентам. Для виконання зазначених завдань необхідно створювати більш сприятливе середовище для персоналу вищих навчальних закладів, більш ефективно залучати працівників вищої освіти та студентів до реалізації і подальшого розвитку ЄПВО.

Виходячи з означених завдань, постає необхідність наступних кроків для розбудови ЄПВО всіма учасниками процесу, а саме: сприяти створенню середовища, яке надихає до роботи та навчання; сприяти особистісно-орієнтованому навчанню як способу розширення прав і можливостей студентів усіх форм навчання, забезпечуючи найкраще рішення для сталої та гнучкої траєкторії навчання; співпраці викладачів і дослідників на міжнародному рівні.

Вища освіта є відповідальністю держави і одним з основних чинників соціально-економічного розвитку та інновацій у зростаючому, зорієнтованому на знання світі. Тому, в рамках Європейського простору вищої освіти потрібно збільшувати зусилля стосовно соціального виміру, щоб забезпечити рівні можливості отримання якісної освіти, приділяючи особливу увагу мало представленим групам.

Міжнародній групі супроводу Болонського процесу (Bologna Follow-up Group), котра створена країнами-учасницями, доцільно зосередитись на розробці та впровадженні заходів для сприяння належній реалізації узгоджених Болонських принципів та напрямів діяльності у Європейському просторі вищої освіти, таких як взаємне навчання, навчальні візити та інша діяльність для поширення інформації.

26-27 квітня 2012 року у Бухаресті відбулась зустріч міністрів вищої освіти 47 держав, що беруть участь у ЄПВО. У ході зустрічі міністри підбили підсумки досягнутого в рамках Болонського процесу, а також визначили майбутні пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти. [5]

Міністри зазначили, що Європа переживає економічну і фінансову кризу, небезпечну своїми соціальними наслідками. В галузі вищої освіти криза впливає на можливість ВНЗ отримувати адекватні розміри фінансування і робить перспективи працевлаштування їх випускників більш невизначеними.

Вища освіта є важливою частиною комплексу заходів, необхідних для подолання труднощів. Сильні і відповідальні системи вищої освіти створюють основу для процвітаючих суспільств знань. Вища освіта повинна бути спрямована на подолання кризи більше, ніж будь-коли раніше.

Ця мета створює зобов'язання забезпечити максимально можливий рівень громадського фінансування вищої освіти, залучення інвестицій з використанням усіх відповідних джерел, підтриму-

вати освітні заклади у справі виховання творчої, інноваційної, відповідальної, критично мислячої когорти випускників, які необхідні для економічного зростання і сталого розвитку демократії. Спрямованість на спільну роботу у тих напрямках, які дозволяють зменшити безробіття серед молоді.

Реформи в рамках Болонського процесу призвели до зміни вигляду вищої освіти в Європі. Це відбулося завдяки самовідданій участі у цій роботі вищих навчальних закладів, викладацького складу та студентів. Зросли сумісність і порівнянність структур вищої освіти в Європі. Системи забезпечення якості освіти сприяють зміцненню довіри, кваліфікації вищої освіти стали більше визнаватися за кордоном, можливості участі в системі вищої освіти розширилися. Студенти сьогодні стають все більш мобільними. Концепція інтегрованого Європейського простору вищої освіти знаходиться в межах досяжності.

Проте, потрібно докладати подальших зусиль для закріплення результатів і просування вперед, прагнути до більшої узгодженості політичних кроків, особливо в питаннях завершення процесу переходу на трициклові системи, використання кредитів ЄКТС, видачі Додатків до дипломів, покращення системи забезпечення якості та запровадження рамок кваліфікацій, включаючи визначення та оцінювання результатів навчання.

У Комюніке зазначені наступні цілі: забезпечення якості вищої освіти для всіх, підвищення можливостей працевлаштування випускників, а також зміцнення мобільності як засобу для покращення навчання.

Розширення доступу до вищої освіти є передумовою для соціального прогресу та економічного розвитку. Потрібно вжити заходів на національному рівні для розширення, прискорення та завершення робіт із забезпечення загального доступу до якісної вищої освіти в усіх країнах ЄПВО.

Об'єднання студентів і випускників вищих навчальних закладів повинні відображати всю різноманітність населення Європи. Для підтримки практики використання рівноправного навчання у розрізі соціальної направленості і подальшого прогресу в цій області заплановано нарощувати зусилля в напрямку роботи з недостатньо представленими групами європейців для поліпшення розвитку соціального виміру вищої освіти, скорочення існуючої нерівності та забезпечення адекватної підтримки послуг для студентів, консультацій та рекомендацій, запровадження гнучких траєкторій навчання та поширення альтернативних шляхів доступу до нього, включаючи визнання результатів попереднього навчання.

Розвивати заохочення студентоцентрованого навчання в галузі вищої освіти, що характеризується інноваційними методами навчання, та передбачає участь студентів в якості активних учасників у своєму власному навчанні. Спільно з освітніми установами, студентами та викладачами, сприяти створенню сприятливого і надихаючого на успіхи робочого і навчального середовища.

На конференції було зазначено, що вища освіта має бути відкритим процесом, в якому студенти розвивають інтелектуальну незалежність і особистісну впевненість поряд з отриманням знань та навичок при вивченні відповідної навчальної дисципліни.

Важливе значення для зміцнення довіри та посилення привабливості пропозицій ЄПВО, в тому числі щодо забезпечення транскордонної освіти, має забезпечення якості. Міністри зобов'язуються підтримувати громадську відповідальність за забезпечення якості освіти, а також активне залучення до цього процесу широкого кола зацікавлених сторін. Вони визнають спільну доповідь ENQA, ESU, EUA і EURASHE (Група E4) про хід виконання і застосування програми "Європейські стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти" (ESG) та переглядати положення з метою удосконалити її прозорість, зрозумілість у застосуванні і корисність, у тому числі щодо сфери її застосування.

Міністри закликали агенції з питань забезпечення якості подавати заявку на реєстрацію зовнішнього оцінювання до Європейського реєстру забезпечення якості вищої освіти (EQAR) та здійснювати свою діяльність по всьому ЄПВО відповідно до національних вимог.

Наступна Конференція міністрів Європейського простору вищої освіти пройшла у Єревані (Вірменія) 14-15 травня 2015 року, де було розглянуто прогрес у результатах виконання пріоритетних цілей, визначених у Бухарестському комюніке.

За підсумками зустрічей 47 міністрів європейських країн, відповідальних за вищу освіту і науково-дослідницьку діяльність, – «міністрів Болонського процесу» – підписали Єреванське комюніке [6], що спрямоване на подальше впровадження Європейського простору вищої освіти.

Під час конференції визначено основні пріоритети розвитку співпраці в рамках Болонського процесу до 2018 року, серед яких: покращення якості та відповідності вищої освіти, готовності випускників до працевлаштування; розширення доступу до вищої освіти, зокрема в контексті демо-

графічних змін, міграції та військових конфліктів; а також впровадження погоджених раніше в рамках Болонського процесу структурних реформ вищої освіти.

За результатами конференції ухвалено нові Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти, Європейські підходи до забезпечення якості спільних програм вищої освіти, а також нова версія Довідника користувача ЄКТС.

Також, відбулась презентація Звіту щодо імплементації положень Болонського процесу. Білорусь стала 48 країною-учасницею Болонського процесу.

Учасники також підкреслили важливість включення кваліфікацій короткого циклу вищої освіти до національних рамок кваліфікацій, впровадження програм короткого циклу вищої освіти, моніторингу працевлаштування та кар'єрного зростання випускників, визнання попереднього навчання з метою доступу до програм вищої освіти та присвоєння кваліфікацій, підтримки мобільності студентів і викладачів, зокрема з регіонів, в яких відбуваються військові конфлікти тощо.

До 2020 року планується створити ЄПВО, у якому спільні цілі будуть імплементовані в усіх країнах-членах для гарантування довіри до систем освіти країн-партнерів. Таке автоматичне визнання кваліфікацій дасть змогу студентам та випускникам легко пересуватися по Простору, а отримані компетенції та вміння необхідні для європейського громадянства, інновацій та працевлаштування.

Також на конференції було зазначено, що головною ціллю ЄПВО є підвищення рівня працевлаштування випускників упродовж життя. Після закінчення кожного навчального циклу, випускники матимуть компетенції необхідні для ринку праці, що дозволить їм розвинути нові компетенції, які можуть знадобитися для підвищення можливостей працевлаштуватися упродовж життя. Буде поширюватись міжнародна мобільність для навчання та роботи як головних інструментів для розширення діапазону компетенцій і можливостей працевлаштування для студентів.

Ще однією важливою метою ЄПВО є забезпечення його інклюзивності. Через те, що населення країн-учасниць стає все більш диверсифікованим, а також через імміграцію та демографічні зміни. Планується розвивати соціальний вимір вищої освіти, посилення гендерної рівності та розширення можливості доступу, включаючи міжнародну мобільність, для студентів з незахищених категорій. Будуть надані можливості мобільності для студентів та викладачів із зон конфліктів, з тим, щоб забезпечити їх повернення додому у разі сприятливих обставин.

Імплементація узгоджених структурних реформ є запорукою для консолідації ЄВПО і для успіху в довгостроковій перспективі. Наближеність систем освітніх рівнів, єдина кредитно-трансферна система, спільні принципи і стандарти забезпечення якості освіти, запровадження програм мобільності та спільних програм, а також програм подвійних дипломів є фундаментом ЄВПО.

Таким чином, ми бачимо, що відбувається процес зближення і гармонізації систем вищої освіти країн Європи в рамках Болонської декларації. Він став революційним у сфері європейської вищої освіти. Його метою є встановлення європейського простору вищої освіти, а також активізація європейської системи вищої освіти у світовому масштабі.

1. Budapest-Vienna Declaration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/2010_conference/
2. Європейські студенти протестують проти комерціалізації освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eu-edu.org/news/info/220>
3. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/>
4. Підсумки Болонського процесу в контексті формування спільного простору європейської вищої

- освіти. Аналітична записка. / Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/398/>
5. Болонський процес: стан, проблеми, шляхи реалізації. Бухарестське комюніке 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euroosvita.osp-ua.info/html/ch15/komunke.htm>
6. Болонський процес. Єреванське комюніке 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.05.15_Ministerial_Conference/Yerevan%20Communiquue.pdf